

Mezi řemeslnou praxí a normou: ženské podnikání v rámci kodifikace generálních cechovních artikulí 1739

Veronika Ondrášková

Univerzita Karlova, Právnická fakulta

Katedra právních dějin

E-mail: veronika.ondraskova@prf.cuni.cz

Between Craft Practice and Regulation: Women's Entrepreneurship Within the Codification of the General Guild Articles of 1739

Abstract:

This study explores the intersection of legal norms and everyday practices in relation to women's entrepreneurship within the framework of early modern craft guilds in Moravia, with particular emphasis on the General Guild Articles of 1739. While guilds were traditionally male-dominated institutions, many local statutes included provisions allowing widows of masters to temporarily continue running their husbands' workshops. The paper investigates how such regulations reflected broader attitudes toward gender and labour, and how they were applied in practice. Using a combination of normative texts and archival sources, including petitions submitted by women to the Moravian Gubernium, the study examines the legal mechanisms that enabled or limited women's economic activity. Special attention is paid to the role of state reforms and Enlightenment efforts to modernize and centralize guild regulation, as well as to the ambiguity between official legal frameworks and the flexible responses of local institutions. The paper shows that women's economic roles often extended beyond formal permissions and were active within the urban economy, challenging guild monopolies and negotiating space for their businesses. The study thus contributes to a more nuanced understanding of gender, regulation, and entrepreneurship in the pre-industrial Habsburg lands.

Keywords: guilds; guilds statutes; commercial law; widow's rights; early modern period

Klíčová slova: cechy; cechovní statuta; obchodní právo; vdovská práva; raný novověk

DOI: 10.14712/2464689X.2025.42

Financování: Studie byla financována z projektu SVV č. 260 748 – Výzvy soukromého práva: udržitelnost a technologie.

1. Úvod

Problematika postavení žen v rámci tradičních řemeslných struktur představuje v předmoderní společnosti specifickou oblast právní a sociální regulace. Přestože byly cechy po staletí vnímány především jako mužská společenství,¹ nacházíme v cechovních artikulech úpravu právního postavení žen coby vdov po mistrech. Tato úprava měla pomoci zajistit plynulý přechod živnosti na dědice, případně na nového právního nástupce, předcházející zániku rodinného podniku. V některých západních evropských zemích se dokonce setkáváme s čistě ženskými cechy praktikujícími oděvnícké činnosti, jako byly švadlenky, krajkářky, punčochářky apod.² V českých zemích se nicméně od 16. století dostávají mezi cechovní artikule články, které zcela vyloučily ženskou participaci na řemeslu a stanovily tresty pro ty, kdo by ženám poskytli řemeslný výcvik.³ Z toho důvodu byly ženy odkázány jen na prodej menších věcí, které nebyly cechovním právem upraveny.

Pro studium hospodářských dějin habsburské monarchie a potažmo ženské angažovanosti na vedení podniků jsou významnými prameny jednotlivé vnitřní cechovní předpisy, cechovní artikule a privilegia, které až do prvních pokusů o překlenutí této roztříštěnosti v první polovině 18. století představovaly právní rámec městského podnikání. Studie se tak zaměřuje na přehled právní reflexe genderu v cechovním prostředí na Moravě v období před vydáním Generálních cechovních artikulí z roku 1739,⁴ stejně jako na proměny, které nastaly v důsledku osvěcenských reforem habsburské monarchie v průběhu 18. století a jejich odraz v pramenech. Díky nim je možné hospodářskou produktivitu žen chápat komplexněji než toliko skrze normativní rámec, který je definoval prostřednictvím statusu mistrovské vdovy nebo dcery.

Předkládaná studie se zaměřuje na normativní stránku podnikatelské činnosti prostřednictvím článků vybraných cechovních artikulí dochovaných pro moravské cechy v Moravském zemském archivu a na jejich srovnání s úpravou přijatou v generálních cechovních artikulech po roce 1739. Vedle toho práce reflektuje některé konkrétní příklady z praxe poukazující na každodenní právní překážky podnikatelek nejčastěji vzpomínaných v přezkumu před Moravským zemským guberniem. Práce se rovněž věnuje úpravě podnikání necechovních živností. V širší perspektivě tak text přispívá k poznání dynamiky mezi formálním právem a jeho praktickým uplatňováním v předindustriální městské společnosti.

2. Přehled dosavadního bádání nejen v českých zemích

Téma genderových rozdílů v participaci na hospodářském rozvoji raného novověku je tématem traktovaným zejména v zahraniční literatuře, jejíž trendy do počátku 21. století shrnula Clare Crowston společně s příspěvkem k svobodnému pařížskému cechu švadlen.⁵

¹ CROWSON, C. Women, Gender, and Guilds in Early Modern Europe: An Overview of Recent Research. *International Review of Social History*, 2008, roč. 53, č. sup. 16, s. 19–44.

² Tamtéž, s. 39.

³ WINTER, Z. *Český průmysl a obchod v XVI. věku v Čechách*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1913, s. 274–275.

⁴ Případné úryvky byly transkribovány dle zásad pro transkripci staré češtiny; VINTR, J. Zásady transkripce českých textů z barokní doby. *Listy filologické*, 1998, č. 121, s. 341–346.

⁵ CROWSON, op. cit. K genderovým otázkám u londýnských cechů také viz GOWING, L. *Ingenious Trade: Women and Work in Seventeenth-Century London*. Cambridge: Cambridge University Press, 2021,

Crowston hodnotí různé hypotézy prezentované ve 20. století, které nekriticky přejímaly cechovní genderová omezení.⁶ Autorka ve studii navazuje na práci Merry Wiesner a její poznatky z roku 1986 o kulturních a cechovních změnách vedoucím k úpadku ženského podílu na řemeslech mezi lety 1500–1700.⁷ Tyto závěry Crowston podrobuje kritice a konstatuje, že hypotézy prezentované autorkou nelze uplatnit všeobecně a na příkladu případové studie ukazuje její limity.⁸

Teoretické základy, které byly v komentované literatuře položeny, se odkazují mnohdy na reflexi mocenské a politické reprezentace,⁹ a proto je vhodné doplnit je konkrétními případovými studiemi cechovních společenství.¹⁰ Některé závěry, například v práci Sarah Birt, přináší nové poznatky testující starší hypotézy o ženské participaci na hospodářské činnosti; zmíněná autorka například ve své práci prokázala, že některé státy zaznamenávají ženy v učňovských knihách ještě dříve, než se původně předpokládalo. U některých řemesel pak na konci 18. století dokonce na učňovských pozicích převažovaly ženy nad muži.¹¹

Četné statě české historiografie o hospodářské politice novověké společnosti se až na výjimky věnují merkantilním aktivitám žen¹² spíše okrajově.¹³ Na počátek lze stavět práci Zikmunda Wintera, který v rámci své práce o řemeslné činnosti v Čechách v 16. století shrnul základní parametry ženského postavení v cechu. V práci upozornil na některá zvláštní práva mistrovských vdov, která mohly teoreticky vykonávat po smrti manžela (jako například účastnit se cechovní schůze apod.). Výkon těchto práv měl však v praxi spíše

s. 55–98. Nebo také GOWING, L. Girls on Forms: Apprenticing Young Women in Seventeenth-Century London. *Journal of British Studies*, 2016, roč. 55, č. 3, s. 447–473.

⁶ Tuto dnes již překonanou hypotézu představila ve své studii z počátku 20. století Alice Clark. Viz CLARK, A. *Working Life of Women in the Seventeenth Century*. London: Routledge, 1919.

⁷ Wiesner-Hanks považovala upevnění cechovní autonomie jako součást společenských změn, které souvisely s patriarchální hegemonií. Viz WIESNER-HANKS, M. E. *Women and Gender in Early Modern Europe*. 4th edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2019, s. 5. Viz WIESNER, M. *Working Women in Renaissance Germany*. New Brunswick: Rutgers University Press, 1986.

⁸ CROWSON, *op. cit.*, s. 26.

⁹ Tamtéž, s. 27.

¹⁰ Zde lze rovněž upozornit na práci ZEGARRA, L. F. Women and Guilds in a Growing Economy: The Case of Lima, Peru. *Social Science History*, 2025, s. 1–29; nebo ERICKSON, A. L. Married women's occupations in eighteenth-century London. *Continuity and Change*, 2008, roč. 23, č. 2, s. 267–307.

¹¹ BIRT, S. Women, Guilds and the Tailoring Trades: The Occupational Training of Merchant Taylors' Company Apprentices in Early Modern London. *The London Journal*, 2020, roč. 46, č. 2, s. 148. Více k zastoupení žen mezi uční anglických cechů viz BEN-AMOS, I. K. Women apprentices in the trades and crafts of early modern Bristol. *Continuity and Change*, 1991, roč. 6, č. 2, s. 227–252; dále také SPENCE, C. R. A Perl for Your Debts? Young Women and Apprenticeships in Early Modern Edinburgh. In: SPENCE, C. R. – NUGENT, J. – EWAN, E. (eds.). *Children and Youth in Premodern Scotland*. Woodbridge: Boydell & Brewer, 2015, s. 32–46.

¹² Stranou nyní ponechme příspěvky věnované ženám šlechtického stavu. Více viz RYANTOVÁ, M. Ženy v pozadí, či jako aktivní hospodářky? Podíl šlechticů na hospodaření a správě raně novověkého velkostatku. *Theatrum historiae / Pardubice*, 2023, č. 32, s. 31–48.

¹³ EHMER, J. Rural Guilds and Urban-Rural Guilds Relations in Early Modern Central Europe. *International Review of Social History (IRSH), Supplement*, 2008, č. 53, s. 143–158. Nebo například práce k cechovnímu právu v Chebu, která rovněž upozorňuje na některá speciální vdovská práva. BRINKMANN, B. Das Meistertuch der Egerer Töpferzunft – Ein Beitrag zur Geschichte des Töpfergewerbes in Eger (Cheb). *Keramos. Zeitschrift der Gesellschaft der Keramikfreunde E. V. Düsseldorf*, 2012, roč. 215, s. 14.

marginální odraz.¹⁴ Navíc některá práva, která jinak náležela cechovním mistrům, zůstala jejich vdovám zapovězena; jednalo se například o účast na otevření cechovní pokladnice, o němž panovala dle Wintera obecná obava, že by ženy nedokázaly cechovní tajemství zachovat.¹⁵ Postupná monopolizace řemesel od 16. století přinesla do cechovních statut úplné zákazy ženské participace, u kterých Winter dodává, že porušení takového zákazu bylo cechovním společenstvím trestáno.¹⁶

Samostatné ženské participaci na společenském životě se dále věnuje kolektivní monografie Marie Landerové, Boženy Kopiczkové, Jany Burešové a Eduarda Maura „Žena v českých zemích od středověku do 20. století“. V kapitole věnované práci, profesi a politice, se autoři mimo jiné zaměřují na postavení vdov v rámci vybraných cechů.¹⁷ Ke konkrétním regionálním pracím věnovaným ženské hospodářské činnosti lze zařadit i studii Marie Marečkové, která mapovala podnikatelské aktivity žen v Bardejove v 17. století na základě analýzy rejstříků městské dávky a testamentů. Příspěvek je zpracován především metodou kvantitativní, kdy představuje přehledovou studii o majetkových dispozicích svobodných žen v Bardejove ve vybraném období. Příspěvek se rovněž zaměřuje na konkrétní příklady plátenického podnikání, které vedly vdovy.¹⁸

Otázce vedení brněnských cechovních korporací se věnovala Milena Flodrová,¹⁹ která se ve svém příspěvku zaměřila na brněnský tiskařský cech v 17. a 18. století. Rekonstrukci řemesla přitom musela provést na základě korespondence s ohledem na skutečnost, že pramenná základna samotných tiskařských rodin zůstává poměrně strohá.²⁰ Ačkoliv se studie primárně nezaměřuje na genderové otázky, z jejích závěrů vyplývá, že vedení rodinné tiskárny po smrti manžela bylo pro tiskařské vdovy naprosto běžnou záležitostí.

V neposlední řadě se partikulární otázky cechovních organizací s větším či menším akcentem na vdovská práva často vyskytují ve studiích nebo kvalifikačních pracích.²¹ Shodně byla traktována i otázka cechovních artikulů samostatných cechů s různou mírou komplexnosti; jmenovat lze například zmínky o cechovních pořádcích Františka Čády,²²

¹⁴ WINTER, *op. cit.*, s. 171.

¹⁵ Tamtéž, s. 172.

¹⁶ Tamtéž, s. 275.

¹⁷ LANDEROVÁ, M. – KOPIČKOVÁ, B. – BUREŠOVÁ, J. – MAUR, E. *Žena v českých zemích od středověku do 20. století*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 2009.

¹⁸ Ačkoliv prezentované tabulky jsou pro čtenáře hůře interpretovatelné MAREČKOVÁ, M. Podnikatelské aktivity samostatných žen v Bardejove v první polovině 17. století. In: LENGYELOVÁ, T. (ed.). *Žena a právo: právní a společenské postavení žen v minulosti*. Bratislava: Academic electronic Press, 2004, s. 197.

¹⁹ FLODROVÁ, M. Brněnští tiskaři v 17. a 18. století. *Brno v minulosti a dnes*, 1970, roč. 9, č. 1, s. 56–66.

²⁰ Tamtéž, s. 56.

²¹ SOBEK, D. *Cechovní korporace ve vrchnostenských městech na raně novověké Moravě: Kroměříž a Prostějov v 16.–19. století*, 2015, diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, s. 175.

²² Ve sloupku Čáda upozornil na dochované místecké a frýdecké artikuly, které dokládají svědectví o šíření kroměřížských artikulů na Moravě. ČÁDA, F. Cechovní artikule místecké a frýdecké. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 1952, roč. 60, č. 1, s. 53–54.

Evvy Němečkové,²³ Davida Sobka,²⁴ Jakuba Hušky,²⁵ Heleny Flodrové,²⁶ Karla Křesadly,²⁷ Aleny Jurigové,²⁸ a dalších.

3. Cesta k unifikaci Generálních cechovních artikulů z roku 1739

Schvalování cechovních artikulů a statut spadalo již od vrcholného středověku do kompetence městských rad, které dohlížely na jejich obsahovou a právní stránku.²⁹ Studium cechovního práva a jeho praktického fungování před centralizačními a unifikačními snahami habsburské monarchie³⁰ v 18. století tak značně komplikuje skutečnost, že jednotlivé cechovní řady byly schvalovány samostatně, a tudíž se jejich právní úpravy místně i časově lišily. V praxi si ale jednotlivé cechy od 16. století propůjčovaly artikuly korporací pro vlastní úpravu z okolních měst,³¹ a tak lze i přes zdánlivou „autonomii“ vnitřních předpisů vnímat jejich obsahové průniky. Ostatně jak ukazují starší práce, cechovní statuta standardně upravovala analogické oblasti cechovního života – například podmínky pro přijetí do cechu, práva a povinnosti tovaryšů, délku vandrovních let, nároky na mistrovské dílo,

²³ NĚMEČKOVÁ, E. Život determinovaný normami: cechovní artikule jako normativní pramen městského života s ohledem na královská města severozápadních Čech. In: KOZLOVÁ, A. – ŠÍMÍKOVÁ, M. (eds.). *Kreativní město: kapitoly o proměnách středoevropských měst v průběhu staletí*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2016 s. 39–53.

²⁴ Autor se v příspěvku věnuje srovnání cechovních artikulů kroměřížského cechu v 16.–18. století na příkladu řezníků, ševců a hrnčích. Příspěvek je věnován jednotlivým tematickým okruhům právní úpravy se zaměřením na povinnosti tovaryšů. Závěrem se autor věnuje srovnání právních úprav před kompilací Generálních cechovních artikulů. SOBEK, D. Kroměřížské cechy a jejich artikuly v raném novověku: Srovnání generálních cechovních artikulů se staršími cechovními řady. *Studia iuvenilia: studentské historické sešity*. Ostrava: Universitas Ostraviensis, 2016 s. 41–66.

²⁵ HUŠKA, J. Konfirmace cechovních pořádků v 17. a 18. století na příkladu brněnských a olomouckých korporací. *Brno v minulosti a dnes: příspěvky k dějinám a výstavbě*, 2017, sv. 30, s. 233–250. Nebo ve srovnání s generálními cechovními artikulemi viz HUŠKA, J. Kompetence brněnského magistrátu ve světle cechovních řádů. Srovnání brněnských cechovních privilegií s generálním cechovním patentem a artikuly. *Brno v minulosti a dnes*, 2014, č. 27, s. 49–62. Autor se rovněž věnoval cechovní reformě 18. století a odrazu této reformy v praxi markrabství Moravského. Základní hypotézou této práce je úvaha, že hospodářská politika císaře nemusela v reformě nutně směřovat proti zájmům cechovních korporací, jak to tvrdila starší historiografie, viz HUŠKA, J. Hospodářská politika zedla – cechovní na Moravě v první polovině 18. století. *Cornova. Revue české společnosti pro výzkum 18. století*, 2023, roč. 13, č. 1.

²⁶ ČÁDOVÁ-FLODROVÁ, H. Slavonické soukenictví ve světle statutu z r. 1401. *Vlastivědný sborník Vysočiny*, 1959, roč. 3, s. 57–73.

²⁷ Autor se věnuje konkrétní knize cechovních artikulů z let 1565–1569. Studie je zaměřená na obecný přehled témat obsažených ve slánských cechovních statutech. Pár poznámek je zde věnováno i dívkám a vdovám, kdy ve studovaných statutech z 60. let 16. století se nacházejí články opravňující vzít do učení ženu. Rovněž vdovy po mlynářích, pekařích byly oprávněny k prodeji krupice, mouky, jáhlů v nouzi. KŘESADLO, K. Slánská řemesla a cechovní artikuly do roku 1570. *Muzejní a vlastivědná práce: Časopis Společnosti přátel starožitností*, 2004, roč. 42/112, č. 2, s. 81–96.

²⁸ JURIGOVÁ, A. Artikule železnického cechu novoševcovského z roku 1597. Příspěvek k dějinám cechovníctví v městečku Železnici. *Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědná ročenka*, 2022, roč. 35, s. 76–96.

²⁹ WINTER, *op. cit.*, s. 90.

³⁰ URFUS, V. K cechovní politice v Čechách na přelomu 17. a 18. století a k jejím ideovým zdrojům. *Právněhistorické studie*, 1960, roč. 6, s. 39–65.

³¹ Ačkoliv zde Winter upozorňuje na to, že statuta byla často městskou radou schválena v celku a později až doplňována jednotlivými cechovními sneseními. Jejich vypovídající hodnota pro starší období cechovních dějin je dle Wintera rovněž značně omezená. WINTER, *op. cit.*, s. 92.

výsady synů mistrů či postavení vdov.³² Navzdory partikulárním rozdílům tak lze u řady právních institutů vyvozovat obecnější závěry; konkrétně například v případě vdovského práva lze doložit, že regionální variace byly spíše formální než podstatné a jejich uplatňování nelze bez systematické analýzy praxe přesvědčivě popsat.

Jednotlivé nuance jsou patrné například na dobře dochovaném souboru cechovních artikulí uchovaných pod signaturou C 33 města Kroměříže,³³ který obsahuje privilegia téměř dvaceti cechů různého stáří. Kroměřížské cechovní artikuly mají větší právní význam i s ohledem na skutečnost, že byly od roku 1658 nadřazeny cechovním artikulům poddanských měst biskupství a nižší cechovní pořádky od nich byly v řadě měst na Moravě odvozeny.³⁴ Zaměříme-li se na statuta potvrzená za vlády Karla VI., která byla po schválení kaligraficky vyhotovena a byla v některých případech doplněna malovaným znakem cechu,³⁵ lze ve vybraných člancích sledovat právní úpravu postavení cechovních vdov. Ta osciluje zejména kolem dvou okruhů: (1) možnosti samostatného podnikání žen po smrti manžela a (2) podmínek, za nichž mohli být jejich noví manželé připuštěni do cechu zesnulého mistra.

Cechovní artikule kroměřížského soukenického cechu z 10. prosince 1717 stanovily, že vdova může podnikat samostatně až do nového sňatku, a pokud není schopna sama zajistit výkon řemesla, je cech povinen jí vhodného tovaryše k výkonu povolání přidělit.³⁶ Vedle toho ševcovské artikule z 28. dubna 1720 udělily kroměřížským vdovám obdobné právo, aniž by specifikovaly, kdo a za jakých podmínek má být nápomocen při výkonu živnosti.³⁷ Hrnčířský cech ve statutech z 21. ledna 1730 předložil ke schválení artikuly, které stanovily shodnou právní úpravu jako soukeníci.³⁸ V případě pekařského cechu a artikulí z 20. února 1720, mohla vdova provozovat živnost, pokud uhradila příslušné cechovní poplatky. Právní úprava nicméně stanovila určitá omezení pro novou podnikatelku v přijímání nových učňů. Artikule rovněž reflektovaly možné zadlužení vdovského podniku a stanovily lhůtu pro vypořádání závazků, přičemž v případě neúspěchu byl cech oprávněn přidělit vdově tovaryše k zajištění řádného provozu řemesla.³⁹ Podobný model nalézáme

³² KŘESADLO, *op. cit.*, s. 88.

³³ MZA, fond Gubernium Brno (značka „B1“), sign. C 33n.

³⁴ SOBEK, Kroměřížské cechy a jejich artikuly v raném novověku: Srovnání generálních cechovních artikulů se staršími cechovními řády, s. 49.

³⁵ MZA, fond B1, C 33/17, kart. 335, fol. 38v.

³⁶ „Articulus Vicesimus Quintus. Wann ein Meister dießes Handwerks das Zeitliche geseegnet und Eine Wittib hinterlasset diese wirdt berechtiget seyn biß zu Veränderung Ihres Stands des handtwerks gleich Einem Meister, sich zugebrauchen undt falls die Wittib vor sich allein dem handtwerck nicht vorstehen, oder mit gesellen sich Versehen könnte, so werden die Zech-Meister Schuldig seyn, denen Wittiben gleich nach absterben der Meister mit einem dießes handwercks wohl erfahren, und Ihnen auständigen gestellen an die hand zugehen.“ MZA, fond B1, sign. C 33/17, kart. 335, fol. 36v.

³⁷ „Articulus Septimus. Eines Meisters hinterlassen Wittib, wann Sie andern Meistern gleich, die Zech Scheldigkeiten und Notherssden abrichtet, wird des handwerkh, alß wann Ihr Mann lebete, biß zu Veränderung Ihre Standes frey gebrauchen und genüßen können.“ MZA, fond B1, sign. C 33/16, kart. 335, fol. 38r–38v.

³⁸ „Articulus Nonus. Eines Meisters hinterlassene Wittib, wann Sie denen anderen Meistern gleich die Zech-Schuldigkeiten entrichtet, kan das handwerk bieß zu Veränderung Ihres Standes eines weegs, als wann ihr Mann lebete, frey brauchen, und führen, und solle Ihr darzu Von denen Zech-Meistern ein tanglicher gesell, welcher daß handwerck wohl versteht, und allerley hafner-arbeit machen kan, in ihre Werckstatt gesetzt, und Sie mit einem solchen gesellen Zeit dieses ihres Wittib-Standts jederzeit Versehen werden.“ MZA, fond B1, sign. C 33/18, kart. 335, fol. 28rv.

³⁹ MZA, fond B1, sign. C 33/12, kart. 335, fol. 33rv.

i v artikulech kovářského a kolářského cechu, které udělily vdově právo pokračovat v řemesle za předpokladu řádné úhrady cechovních poplatků.⁴⁰

Pro zajištění kontinuity řemesla nabízely cechy mírnější podmínky přijetí do společenství pro kandidáty mimo cech, kteří by se oženili s mistrovskými vdovami. Každý tovaryš totiž musel k úspěšnému splnění mistrovské zkoušky a nabytí mistrovských práv absolvovat určitý počet let na vandru, splnit poplatkovou povinnost a zhotovit určitý počet mistrovských kusů v odpovídající kvalitě.⁴¹ Kroměřížský soukenický cech v artikulech stanovil, že takovému uchazeči stačí zaplatit jen polovina poplatků k přijetí do cechu, společně s povinností uspořádání hostiny pro stávající mistry.⁴² Cech ševců sice rovněž odpouštěl polovinu stanovených poplatků, mistrovský kus však kandidát musel zhotovit podle platných pravidel cechu.⁴³ U hrnčířského cechu se takový snoubenec nebo syn mistra nevyhnul ještě dvouleté vandrovací povinnosti.⁴⁴ Cech mydlářů stanovil povinnost jen půlroční práce u cizího mistra, zhotovení mistrovského kusu a splnění poplatkové povinnosti.⁴⁵ Některé cechy pak umožňovaly mistrovský kus nahradit penězi,⁴⁶ zatímco jiné takovou možnost výslovně zakazovaly.⁴⁷

Stran cechovních artikulů dalších moravských měst nalézáme v základní úpravě jen velmi malé odchylky. Volné vedení podniků mistrovskými vdovami vidáme v dochovaných statutech od 17. století např. u brněnských sládků a kordovaníků.⁴⁸ Shodně se s úpravou vdovského práva setkáváme i v privilegiích obuvníků a krejčích z Podlesí u Šumperka z roku 1653 (a znovu 1709),⁴⁹ nebo u tkalcovského cechu v Uherském Hradišti v artikulech z roku 1729. Ty nad rámec traktovaného stanovily, že pokud si vdova vybere konkrétního tovaryše vykonávajícího službu u jiného mistra, má tento mistr povinnost učedníka uvolnit

⁴⁰ „Articulus Vicesimus. Eines Meisters hinterlassene Wittib kann nach ihres Mannes todt, wann sie andern Meistern gleich die Zech-Schludrigkeiten abrichtet, des handwerks bies zu Veränderung ihres Wittib-Standts, als wann ihr Mann lebete, sich frey gebrauchen, jedoch soll ihr von der Zeche ein tauglicher und wohl anständiger gesell gegeben werden.“ MZA, fond B1, sign. C 33/11, kart. 335, fol. 42r.

⁴¹ JORDÁNKOVÁ, H. – SULITKOVÁ L. Cechovní sdružení a jejich statuta. In: CHOCHOLÁČ, B. – KNOZ, T. (eds.). *Dějiny Brna 3. Město v raném novověku*. Brno: Statutární město Brno, 2024, s. 275.

⁴² MZA, fond B1, sign. C 33/17, kart. 335, kart. 335, fol. 33v–34r.

⁴³ MZA, fond B1, sign. C 33/16, kart. 335, fol. 38v.

⁴⁴ MZA, fond B1, sign. C 33/18, kart. 335, fol. 28r.

⁴⁵ MZA, fond B1, sign. C 33/14, fol. 100r.

⁴⁶ SOBEK, Kroměřížské cechy a jejich artikuly v raném novověku: Srovnání generálních cechovních artikulů se staršími cechovními řády, s. 59.

⁴⁷ Například jak stanovuje kroměřížský cech kovářů a kolářů; „Articulus septimus. Dafern ein frembder gesell eines Meisters hinterlassene Wittib oder tochter heyrathen, und sich in die Zehe zusagen und einuer leiben lassen wolte, ein solcher solle nur den halben theil von obgesetzten Zech- shuldigkeiten in die Zeche zu erlegen schuldig sein jedoch aber zu machung des Meisterstucks angehalten, und ihne solches etwan mit geldt zu zedimirem keines weegs gestattet werden.“ MZA, fond B1, sign. C 33/11, kart. 335, fol. 40r. Toto ustanovení reaguje na jinak platnou praxi se z mistrovského kusu vyplátit a závěrečnou zkoušku tak obejít. WINTER, *op. cit.*, s. 224.

⁴⁸ AMB, fond Sbírka rukopisů a úředních knih (značka „SRÚK“), sign. A 1/3, rkp. č. 91, fol. 160r.

⁴⁹ „Wann Ein Meister mit todt abgeheth und dessen Wittib das handwerkh ferner treiben wolte, undt begeherten kracht aus eines andern Werkstatt, der soll Ihr solgen undt sein Meister soll Verwilligen und soll derselbe ihr abreithen Verzeihen tage, nach ausgang dieser Zeits mag er seinen meister wieder einsitzen, undt wir vor alters soll einem Schuche knecht sein wochen lohn ordinarie gegeben werden zwey groschen, und das drinks-geld vom fliken.“ MZA, fond B1, kart. 563, sign. G 63, fol. 11v.

ve prospěch vdovy.⁵⁰ Nepřímo pak vedení podniku vdovou po mistrovi aprobovaly také články uničovských krejčí z roku 1720, které stanovily, že aby byl udržen stálý počet mistrů, má být po nějaké době vdova z mistrovského oprávnění svého zesnulého manžela vyplacena.⁵¹ Dle zjištění Jordánkové a Sulitkové omezovaly některé cechy možnost vdovského podnikání pouze na případy, pokud mistr nezanechal mužského dědice. Zvláštností je úprava vdovského práva u zlatnického cechu, jehož artikule přiznávaly vdově právo provozovat podnik pouze po dobu jednoho roku od manželova úmrtí. Jiné cechovní řády vyžadovaly, aby se vdova provdala do jednoho roku od smrti mistra, jinak ztrácela právo na cechovní podnikání.⁵²

Vedle toho však z průřezové analýzy cechovních článků navzdory partikularitě vyplývají v zásadě shodná zjištění, která akcentují, že pokud bude vdova plnit závazky vyplývající z cechovních členství, smí svobodně vést podnik svého manžela i po jeho smrti. Navazující cechovní artikule naznačují snahu právní úpravy o zajištění pozůstalé rodiny po smrti mistra. Přidělení tovaryše cechem vdovám, nemuselo být vnímáno jen jako omezující ustanovení, ale naopak článek zaopatřující, jehož účelem bylo nejen zajistit určitou kontinuitu, ale především umožnit zaopatření vdovám, které by samy řemeslo vykonávat nemohly. Určitá svoboda je tak patrná při výběru tovaryšů, kdy se vždy nejedná jen o direktivní přidělení tovaryše ze strany cechu, ale podíl na výběru měla často i sama pozůstalá manželka.

K proměně cechovního práva dochází v důsledku reformy mezi 30. a 50. lety 18. století. Jak upozornil Jakub Hruška, tyto reformy, později známé jako součást habsburského boje proti cechovnímu monopolu, neměly původ v českých zemích, nýbrž vznikaly z podnětu říšských svobodných měst.⁵³ Klíčovým bodem bylo zjednodušení konfirmačního procesu cechovních privilegií, který byl do té doby výlučným právem panovníka a vyznačoval se značnou těžkopádností. Tento proces se nicméně plně neosvědčil, neboť vícestupňové potvrzování si mohly dovolit pouze ekonomicky silné cechy. Reforma tak narážela na strukturální limity a vedla k vydání Generálního cechovního patentu roku z 16. listopadu 1731 (v platnost vstoupil 1. ledna 1733)⁵⁴ a následně Generálního cechovního řádu z počátku roku 1739. Ten se vztahoval na všechny cechy bez ohledu na jejich původní privilegia. Hruška proto konstatuje, že tento krok nelze chápat jako úspěšnou unifikaci, ale spíše jako důsledek neúspěšné hlubší reformy.⁵⁵

⁵⁰ „Articulus decimus. Undt wann ein Meister mit todt abgienge, solle denen Eltisten, undt vorgehern des handt-werks obligen der Wittib, wofern sie das handwerck forthtreiben will, undt einen knappen begehrete einen tauglichen Besollen der dass handwerks wohl kündig ist, zu verschaffen, undt sie darmit berorab, wann sie Ihre hinder selbst in der lehr hätte, zu versehen, umbselbte in dem handwerck, wohl unter richten zukönnen, undt wann sie selbst einen vorschlaget, solle selbter ihr, Er seyn bey einen meister in arbeith, wo er wolle, alsobaldt gefolget werden, jener meister aber solle bey aukunft eines fremden Besellen zuübernehmung deselben hinwiederumb vor anderen dem vorzug haben.“ MZA, fond B1, kart. 586, sign. H 6, fol. 13rv.

⁵¹ MZA, fond B1, kart. 1280, sign. N 55, fol. 7v.

⁵² JORDÁNKOVÁ – SULITKOVÁ, *op. cit.*, s. 276. K tomuto závěru je ale potřeba doplnit, že povinnost oženit se, kladly některé cechy i na mužské mladé mistry. Tento konkrétní článek tak může být reflexí obecného požadavků kladeného na mistry. WINTER, *op. cit.*, s. 238.

⁵³ HUŠKA, Hospodářská politika zezdola – cechovní na Moravě v první polovině 18. století, s. 47.

⁵⁴ Tamtéž, s. 48.

⁵⁵ Tamtéž, s. 50.

K otázce uplatnění nové kodifikace v praxi se vyjádřil v jednom pozapomenutém příspěvku Josef Šíma,⁵⁶ který v krátké stati na stránkách Časopisu národního muzea upozornil na to, že se normativita nařízení osvěcenských panovníků bezprostředně neodrážela v právní praxi tehdejší Moravy. Upozornil tak zejména na skutečnost, že navzdory přijatému nařízení císaře Josefa I. z roku 1708 týkající se povinnosti schválit cechovní artikuly státním úřadem, byla vrchnost ještě dlouhou dobu entitou, která poddaným články schvalovala. Kriticky se staví také k přijetí generálních cechovních artikulů v roce 1739, o kterém narozdíl od většiny autorů píše, že samotné přijetí artikulů nebylo tolik zásadní pro změnu praxe, neboť ta se změně přizpůsobovala poměrně dlouho. Odmitavě se tak Šmída staví k názoru, že nařízení přineslo odstranění překážek svobodných řemesel.⁵⁷

Generální cechovní patent ale nevylučoval vlastní cechovní úpravy úplně, neboť stanoval, že nově přijaté generální cechovní artikule mohly být doplněny speciální cechovní úpravou jen tehdy, neodporovala-li tato úprava obecnému předpisu.⁵⁸ Nepotvrzené cechovní artikule však byly neplatné, a jejich držba měla být trestána.⁵⁹ Zaměříme-li se v nové právní úpravě nejprve na články upravující ženskou participaci na řemeslné činnosti, pak Generální artikule nepřinášá z hlediska materiálního významu zásadní inovace, neboť v jádru kopíruje partikulární úpravy známé z dřívějších let.

Co se týká dívčího výkonu řemesla, pak Generální cechovní patent Karla VI. z 16. listopadu 1739 předcházející vydání Generálních cechovních artikulů v některých ustanoveních s dívčím výkonem řemesla počítal, neboť ve čtvrtém článku Generálního cechovního patentu věnujícímu se osobám, které mohou být k řemeslu připuštěny, článek stanovil, že k rodinnému řemeslu je možné připustit příbuzné i z druhého kolene, pakliže přímí potomci (synové a dcery) se ujali jiné živnosti.⁶⁰

Stran vdovského práva nelze v univerzálních člancích hledat stopy větších reforem, neboť obsah článků dobře koresponduje se partikulárními právními úpravami. Stěžejní pasáže právní úpravy obsahují články XLIV⁶¹ a XLV,⁶² které byly na několika místech doplněny o další práva spojená s pozicí vdovy nebo manželky cechovního mistra. Výše zmiňované články upravovaly podnikání uprázdněné živnosti smrtí manžela ve dvou režimech; ten první byl obsažen v článku XLIV, který stanovil, že dokud se vdova neprovádala za nového manžela, mohla živnost svobodně provozovat. Vedle klasické poplatkové

⁵⁶ ŠÍMA, J. Hospodářská politika vlády a brněnské textilní cechy v XVIII. století. *Časopis Společnosti přátel starožitností*, 1935, roč. 43, č. 1, 2, s. 37–44, s. 78–83, s. 42.

⁵⁷ ŠÍMA, *op. cit.*, s. 43.

⁵⁸ AMB, fond Cechy (značka „F“), sign. F0/4, fol. 11v.

⁵⁹ AMB, fond F, sign. F0/4, fol. 1v.

⁶⁰ AMB, fond F, sign. F0/4, fol. 4r.

⁶¹ „Articulus XLIV. O Vdovách. Po mistru osyřalé vdově svobodno jest, svoje řemeslo tak dlouho, dokud ona svůj stav nepromění a jiného mimo toho cechu ze muže sobě nevezme, skrze jednoho od pořádku ji daného tovaryše, pokudž již s ním prv zaopatřená nejní, provozovati, však ale ona přitom povinná jest tak, jak jinší mistrů, obyčejnou do pokladnice k složení přicházející peněžitou částku zapraviti, naproti tomu ale Pořádek má se přičiniti, ji v jiných případnostech vše na ruku jíti.“ Generálnj cechownj artykulowé pro pořádky královských dědičných zemí českých Léta 1739^{ho}. Vytisknuto v královském menším městě Pražském: v královské dvorské ympressy. Článek XLIV.

⁶² „Articulus XLV. Pokudžby ale vdova sobě zase od téhož řemesla tovaryše ze manžela pojíti chtěla, tehdy ten povinen bude, jak se nejspíš státi může, právo mistrovské sobě objednati.“ Generálnj cechownj artykulowé pro pořádky královských dědičných zemí českých Léta 1739^{ho}. Vytisknuto v královském menším městě Pražském: v královské dvorské ympressy. Článek XLV, XLV.

povinnosti, která na ni, stejně jako na ostatní mistry řemesla, nově napadala, měla pozůstatý podnik provozovat vždy s jedním tovaryšem.⁶³

Druhý právní režim nastal v případě sňatku s tovaryšem stejného řemesla, který byl poté oprávněn požádat o mistrovské právo.⁶⁴ Generální artikule mu v takovém případě přiznávaly zvýhodnění – dle článku XXXIII mu k dosažení mistrovství stačilo zaplatit pouze polovinu obvyklých poplatků. Stran ostatních povinností (včetně mistrovského kusu), musely být všechny splněny v plném rozsahu.⁶⁵

4. *Ad acta*

Vedle normativního vymezení je potřeba zaměřit se rovněž na praktický přesah jednotlivých ustanovení. Z toho důvodu byly vybrány některé případy z fondu Moravského gubernia uloženého v Moravském zemském archivu,⁶⁶ které ve spisové agendě dochovává některé žádosti moravských podnikatelek a vdov adresované královskému guberniu. Jedná se zejména o případy týkající se (1) souhlasu úřadu s provozem podnikání,⁶⁷ (2) souhlasu úřadu s udělením mistrovského práva novému manželovi/právnímu nástupci mistrovské vdovy,⁶⁸ (3) žádosti o prominutí vandrovacích let pro syny, kteří tak měli nastoupit k vedení rodinného podniku.⁶⁹ V případech samostatné výdělečné činnosti, která se netýkala zděděného podniku, se setkáváme nejčastěji se suplikami týkajícími se povolování prodeje menšího zboží, případně provozu výčepu piva nebo vína.⁷⁰

4.1 *Tiskařství*

Některá řemesla vykazovala díky cechovním zvyklostem přirozeně vyšší míru participace žen než jiná. Mezi odvětví, kde ženy hrály výraznější roli, lze na základě korespondence využité Milenou Flodrovou zařadit i tiskařské řemeslo.⁷¹ Přestože je pramenná základna vztahující se k brněnskému tiskařskému cechu fragmentární, studie poskytuje cenný rámec pro analýzu jeho fungování. Z jejích závěrů vyplývá, že zejména v 18. století bylo poměrně běžné, aby vdovy přebíraly a nadále provozovaly tiskařské podniky svých zesnulých manželů.⁷²

Tiskařské podniky pak často nesly jména těchto žen – příkladem může být pražská tiskárna Anny Kateřiny Arnoltové z Dobroslavína⁷³ či brněnská tiskárna Marie Barbary

⁶³ Generálníj cechownj artykulowé pro pořádky královských dědičných zemí českých Léta 1739^{ho}. Vytiskáno v královském menším městě Pražském: v královské dvorské ympressy. Článek XLIV.

⁶⁴ Tamtéž, Článek XLV.

⁶⁵ Tamtéž, Articulus XXXIII.

⁶⁶ MZA, fond B1.

⁶⁷ MZA, fond B1, kart. 532, sign. F 107; Žádost Marie Žofie Forsteharové, o povolení k prodeji drobného zboží v Šatově, MZA, fond B1, kart. 564, sign. G 81; žádost Růženy Grutznerové, o povolení otevřít výčep piva.

⁶⁸ MZA, fond B1, kart. 529, sign. F 64.

⁶⁹ MZA, fond B1, kart. 593, sign. H 70, MZA, B 1, sign. T 55.

⁷⁰ MZA, fond B1, kart. 564, sign. G 81.

⁷¹ Vedle toho také knihkupecké řemeslo, viz Barbora Fridrichová činí nacenění tisku pro Františka Ignáce Sinapiho na poč. 90. let 17. století. FLODROVÁ, *op. cit.*, s. 66.

⁷² FLODROVÁ, *op. cit.*, s. 72n.

⁷³ Tiskárnu vedla po smrti manžela mezi lety 1710–1713. Jan Arnolt [online]. [citováno 2025-08-03]. Dostupné na: <https://encyklopedieknihy.cz/index.php?title=Jan_Arnolt&oldid=17667>.

Swobodové.⁷⁴ Rodina Swobodových navíc dobře ilustruje mezigenerační předávání tiskařské živnosti. Po smrti Františka Ignáce Sinapiho, jenž přesunul svou tiskárnu do Brna, přebírá po jeho smrti v roce 1702 její správu jeho manželka Marie Alžběta, která ji vedla několik let za pomoci faktora Jana Františka Swobody.⁷⁵ Jan František se nakonec stal i jejím manželem a před svou smrtí odkázal tiskárnu svému mladšímu bratru Jakubu Maxmiliánovi, který se následně oženil s Marií Barborou, dcerou Marie Alžběty.⁷⁶

Po smrti Jakuba Maxmiliána v roce 1739 přebrala podnik právě Marie Barbora, která jej vedla do roku 1741, přičemž tiskárna v tomto období nesla její jméno. Po jejím druhém sňatku se název tisku změnil na náklad *Jakob Maxmilian Swobodische Erben*,⁷⁷ a podnik byl spravován až do doby, kdy jej převzal nezletilý syn Marie Barbory a Jakuba Maxmiliána – Emanuel Antonín Swoboda. Ten se oženil celkem třikrát, a po jeho smrti v roce 1777 pokračovala v řízení tiskárny jeho třetí manželka Terezie Františka Tichá, a to až do prodeje tiskárny v roce 1784.⁷⁸

Podobný model rodinné kontinuity a zapojení žen do provozu tiskařských podniků lze doložit i v dalších moravských městech. Svědčí o tom i dochované žádosti tiskařek adresované nejvyššímu moravskému úřadu, v nichž ženy usilovaly o povolení k tisku konkrétních titulů. Ve fondu moravského gubernia se například dochovala žádost z druhé poloviny 18. století, podaná vdovou Marianou Tscheinertovou pro brněnský kraj.⁷⁹

Příklad brněnských tiskařů ukazuje, že ženy sehrávaly v rámci tiskařského řemesla aktivní a legitimní roli, která tak přesahuje rámec pouhých výjimek. Zejména v případech, kdy samy pocházely a vyrostly v tiskařských rodinách. Ačkoliv cechovní struktury byly formálně založeny na mužském členství a dědičnosti, praxe dokládá, že vdovy zajišťovaly kontinuitu rodinných podniků v době absence mužského dědice, a jejich jména byla často spojena se samotnou identitou tiskárny. Tiskařské řemeslo tak představuje významný příklad řemeslné oblasti, kde se ženská pracovní a podnikatelská aktivita stala přirozenou součástí provozu a kontinuity podniku napříč generacemi.

4.2 Prodej drobného zboží; na příkladu Rosiny Hinterhofferové a výroby čokolády⁸⁰

Naproti tomu určitou nekompromisnost cechovních monopolů demonstrují spory vedené před moravským zemským guberniem, ve kterých se ženské živnostnice snažily bránit proti tvrzeným neoprávněným zásahům cechů do prodeje drobného zboží, které nepodléhalo cechovním privilegiím.

Takovým případem je například spor, který vedla Rosina Hinterhofferová s brněnskými výrobci čokolády Johannem a Georgem Frodlovými ohledně výroby a prodeje horké čokolády na trzích mezi léty 1771 až 1779 v Brně. Tento nebo případ Anny Ermanové⁸¹

⁷⁴ FLODROVÁ, *op. cit.*, s. 72.

⁷⁵ Tamtéž, s. 67.

⁷⁶ Tamtéž.

⁷⁷ Tamtéž, s. 72.

⁷⁸ Tamtéž, s. 73–74.

⁷⁹ MZA, fond B1, kart. 2052, sign. T 62.

⁸⁰ MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237.

⁸¹ MZA, fond B1, kart. 451, sign. E 45, fol. 1r–3r. Příklad Anny Ermanové poukazuje na přetrvávající rigiditu cechovních monopolů i po vydání Generálních cechovních artikulí v roce 1739. Ve své supplce z roku 1744 žádá Ermanová Moravské gubernium o povolení pokračovat v prodeji drobných látkových tisků na

doplňují normativní stránku vdovského cechovního práva, které zdaleka nepokrývalo veškeré živnostenské aspekty městský trhů a ženské participace na hospodářské činnosti.

Rosina Hinterhofferová podala svou první stížnost Moravskému zemskému guberniu v březnu roku 1771. V ní uvádí, že od 17. března 1765, kdy jí klášterní vrchnost udělila povolení k výrobě čokolády, provozovala tuto činnost bez omezení jak na Starém Brně, tak na venkově, konkrétně například ve Velké Bíteši. Dne 19. února 1771 jí však městský rychtář během jarmarku zabavil tři libry čokolády, pravděpodobně na základě podnětu místních brněnských čokoládníků. Hinterhofferová se ve své suplice hájí tím, že výroba a prodej čokolády během trhů je legální pro všechny, kdo řádně odvádějí poplatky, a poukazuje na to, že obdobnou činnost vykonávají i jiní prodejci bez omezení. Dále argumentuje, že výroba čokolády nespadá pod cechovní živnosti, a proto žádá gubernium o nařízení buďto vrácení zabaveného zboží, nebo o finanční kompenzaci.⁸²

Na základě této stížnosti zahájilo gubernium vyšetřování, které bylo svěřeno Karlu Fridrichu hraběti von Zollern. Ten 18. dubna 1771 podává obsáhlou zprávu, ze které vyplývá, že zboží bylo odebráno z podnětu brněnského čokoládníka Jana Frodla, jenž byl řemeslu vyučen ve Vídni a následně přesunul svou činnost do Brna. Frodl obvinil Rosinu Hinterhofferovou z prodeje nekvalitní, tzv. „falešné“ čokolády, která měla způsobovat zdravotní obtíže spotřebitelům. Na základě těchto obvinění nechal rychtář porovnat vzorky čokolády a nařídil zabavení zboží s odůvodněním, že osoba bez příslušného vyučení a měšťanského práva nemá právo prodávat čokoládu na území města Brna.⁸³

Karel Fridrich hrabě von Zollern si v rámci šetření ve věci Rosiny Hinterhofferové vyžádal svědectví onoho městského rychtáře, jenž provedl zabavení čokolády; jeho výpověď ze dne 18. dubna 1771 je připojena k úřednímu spisu. V ní rychtář uvádí, že až do roku 1753 byla výroba čokolády v Brně považována za vedlejší, nepodstatnou činnost, která nepodléhala samostatnému měšťanskému právu. Situace se změnila s příchodem Jana Frodla, vyučeného čokoládníka z Vídne,⁸⁴ který v Brně požádal o měšťanské právo a jehož žádosti bylo vyhověno. Následně bylo ostatním výrobcům čokolády zakázáno tuto komoditu prodávat.⁸⁵ Frodlův bratr Georg, který rovněž působil v Brně, sice v roce 1769 měšťanské právo nezískal,⁸⁶ nicméně výroba mu zde byla povolena.⁸⁷

Ačkoli Johann Frodl toleroval činnost svého bratra, ostře vystupoval proti dalším, tzv. „nelegitimním“ výrobcům, jejichž působení podle něj narušovalo stabilitu trhu.

jarmarcích, čímž reaguje na nově vzniklé stížnosti krejčích, kteří jí brání v obchodní činnosti v několika moravských městech. Ačkoli se s manželem této činnosti věnovala bez námitek okolí téměř dvě desetiletí, po jeho smrti se stala terčem cechovní regulace, přestože prodáváný sortiment zjevně nekonkuroval výrobě krejčích. Její žádost se neopírá o tehdy platné cechovní artikule, nýbrž polemizuje s privilegiem cechu udělenými císařem Karlem VI. Nelze dobře determinovat, jestli k prodeji drobného zboží nakonec dostala povolení, neboť spis neobsahuje ani vyjádření místních krejčích, ačkoliv je v úřednických poznámkách zapsáno, aby bylo vyžádáno jejich vyjádření.

⁸² MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 2r, 2v, 4r.

⁸³ MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 18v.

⁸⁴ Opis výučního listu Johanna Frodla z Vídne ze dne 25. března 1753 je součástí spisu; MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 7r, 7v, 8r.

⁸⁵ MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 6r, 6v.

⁸⁶ Už od 16. století bylo zvykem, který se promítal i do cechovních článků, aby mistrovský kandidát nejprve žádal udělení měšťanského práva a následně se mohl podrobit zkoušce. WINTER, *op. cit.*, s. 207.

⁸⁷ A to na základě stejného principu, kterého se dovolává Rosina Hinterhofferová. MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 6v.

Z tohoto důvodu inicioval zabavení tří liber čokolády prodáváných Rosinou Hinterhofferovou, přičemž rychtář s odkazem na zákaz fušerství žádosti vyhověl. Ve své výpovědi dále uvedl, že manžel Hinterhofferové byl krejčovským mistrem a může ji finančně zabezpečit, čímž považoval její samostatnou hospodářskou činnost za neopodstatněnou. Argumentace žadatelky o platném povolení uděleném klášterní vrchností byla rychtářem odmítnuta s tím, že tato instituce nemá v Brně jurisdikci nad městskými záležitostmi. Dle jeho slov by měla být její činnost zakázána, protože ostatní brněnští výrobci nabízejí „kvalitní a pravou“ čokoládu, na rozdíl od Hinterhofferové.⁸⁸

Karel Fridrich von Zollern však ve svém stanovisku argumentuje dřívějším rozhodnutím z 19. února 1770, podle nějž výroba čokolády nepodléhá požadavku cechovního mistrovství ani měšťanského práva. Na tomto základě doporučuje, aby bylo Rosině Hinterhofferové umožněno pokračovat v prodeji čokolády jak v Brně, tak na venkově během tržních událostí, a aby jí bylo zabavené zboží navraceno. Tento návrh byl podpořen i krajským hejtmanem, který pověřil hraběte Zollerna provedením navrácení čokolády stěžovatelce.⁸⁹ Rozhodnutí bylo vydáno 6. května 1771 a Rosině byla výroba i prodej čokolády oficiálně povolena, s odůvodněním, že čokoláda nepatří mezi cechovní živnosti, a tudíž její prodej nemůže být podmíněn měšťanským právem. Právo na obchodování tak mohlo být přiznáno i osobám mimo cechovní struktury.⁹⁰

Navzdory tomuto rozhodnutí se spor obnovil 26. října 1779, kdy Rosina podala další supliku, ve které popisuje incident, při němž ji Georg Frodl před brněnským kostelem slovně napadl a násilím jí odebral půl libry čokolády. Hinterhofferová ve své žádosti připomíná rozhodnutí z roku 1771, které ji výslovně umožňuje prodávat čokoládu během tržních dnů v Brně, neboť její výroba a distribuce nespadá pod žádný z městských cechů. Dle dorzálních poznámek ji i ve druhé žádosti bylo vyhověno.⁹¹

Případ Rosiny Hinterhofferové tak názorně dokládá napětí mezi normativním rámcem cechovního práva a realitou městského hospodářského života v druhé polovině 18. století. Zajímavé je rovněž zjištění, že Rosina Hinterhofferová žádala o povolení prodeje nejprve klášterní vrchnost navzdory jasné jurisdikci městského úřadu. Moravské zemské gubernium, bez ohledu na kvalitu čokolády, zasáhlo ve prospěch liberálnějšího výkladu hospodářských práv. Tento vývoj byl v souladu s osvícenskými reformními tendencemi, které usilovaly o uvolnění tržního prostředí a oslabení cechovní exkluzivity.

5. Závěr

Předkládaná studie ukazuje, že postavení žen v rámci cechovních struktur 18. století na Moravě nelze postihnout výhradně prostřednictvím analýzy normativních dokumentů. Ačkoliv Generální cechovní artikule z roku 1739 materiálně navazují na cechovní praxi před kodifikací, jejich aplikace v praxi byla značně ovlivněna lokálními interpretacemi a zájmy etablovaných cechovních aktérů. Příklady brněnských tiskařek ukazují, že ženy byly aktivními činitelkami městského hospodářství, často navzdory institucionálním překážkám. Hospodářská činnost žen se tak pohybovala na pomezí normy a každodenní

⁸⁸ MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 14r, 14v, 15r.

⁸⁹ MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 18v.

⁹⁰ MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 21v.

⁹¹ MZA, fond B1, kart. 610, sign. H 237, fol. 22r, 22v, 25r.

praxe, v níž bylo třeba opakovaně obhajovat právo na podnikání před úřady, a to i v oblastech formálně necechovních.

Takovým příkladem byla právě práva Rosiny Hinterhofferové, která navzdory tehdejší legislativě ukázala silnou snahu o monopolizaci určité komodity. Státní správa, konkrétně Moravské zemské gubernium, přitom v řadě případů zaujímal pragmatiký postoj, který preferoval kontinuitu hospodářského provozu v souladu s širšími tendencemi osvícenských reforem.

Zvýšenou pozornost by tak zasluhoval výzkum konkrétních případů a jednotlivých aktérek, které představují důležité korektivy k normativním rámcům. Prosopografické a mikrohistorické přístupy, podpořené systematickým využitím archivních fondů (zejména spisové agendy zemských úřadů), mohou přinést komplexnější porozumění mechanismům, jimiž ženy v předindustriálním prostředí vyjednávaly své hospodářské postavení. Výzkum by se měl dále zaměřit na srovnání regionálních rozdílů v aplikaci cechovního práva a analyzovat, jak se měnila role žen v městském hospodářství ve vztahu k institucionální modernizaci, proměnám autorit a vzniku raně moderního státu.